

การออกแบบลายผ้าทอพื้นบ้านจากต้นแบบลวดลายเรขาคณิต 2 มิติจากลวดลายส่วนประดับของปราสาทขอม ในจังหวัดบุรีรัมย์

The Design of the Local Textile Patterns from the 2-Dimension Graphic Original Pattern of Prasat Khom's Decorative Patterns in Buriram Province

สมบัติ ประจัญสานต์¹

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

โทรศัพท์ 081-282-1192 E-mail : sombatprajonsant@gmail.com

บทคัดย่อ

แนวคิดในการส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งานและการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นคุณค่าของลวดลายส่วนประดับของปราสาทพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำที่งดงามสามารถนำมาเป็นต้นแบบสู่การสร้างลวดลายเรขาคณิต 2 มิติ ให้มีลักษณะร่วมสมัยเป็นสากลแต่คงอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อทดลองนำลวดลายต้นแบบเรขาคณิต 2 มิติที่ออกแบบจากลวดลายส่วนประดับของปราสาทขอมที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์มาสู่การผลิตผ้าไหมมัดหมี่และติดตามผลการผลิต ซึ่งผู้วิจัยทำงานร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชน 2 กลุ่มคือ กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองตาไก่ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ โดยทดลองการผลิตสินค้าตามลวดลายที่ออกแบบขึ้นจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้ามัดหมี่ไหม ฝ้าย จำนวน 8 แบบ ผู้วิจัยได้ติดตามผลผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าที่ได้เมื่อเปรียบเทียบกับแบบที่ได้ออกแบบไว้ พบว่า ผู้ผลิตสามารถย้อมสีพื้นได้ตามแบบร้อยละ 50.00 ย้อมสีลายได้ตามแบบเพียงร้อยละ 37.50 และมัดหมี่ลายให้ยังคงรูปร่างและสัดส่วนของลายได้เพียงร้อยละ 25.00 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย ควรมีขั้นตอนการวิเคราะห์และกำหนดสีของเส้นยืนและเส้นพุ่งเพื่อให้เกิดการสอดประสานของสีไหมและทำให้เกิดความเงางามเหลือมหลาย ส่วนการออกแบบลวดลายนั้นด้วยข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ที่มีพื้นฐานการสร้างลวดลายเหมือนตาตารางจึงเหมาะกับลวดลายที่เป็นเหลี่ยมมุม ไม่สามารถทำลวดลายที่มีความโค้งมนได้ง่ายนัก

คำสำคัญ: ออกแบบ, ผ้าทอพื้นบ้าน, ลวดลาย, ปราสาทขอม

Abstract

The concept of promoting the economic development is the creativity based on using the knowledge base, education, creative work, and using intellectual property connected with cultural base. It is true that the researcher has realized the value of beautifully decorated patterns of Prasat Phanomrung and Prasat Muengtum, which can be used as the model of creating the 2-dimension graphic patterns to be contemporary and universal characters without breaking the local identity. This research aimed to study and apply the 2-dimension graphic original patterns of Prasat

Khom's decorated patterns that are important in Buriram Province to mudmee silk production and to follow up. The researcher also cooperated with two groups of community product producers; the former being Ban Nongtakai weaving women's Group and the latter being Ban Napho local handicraft center. There were three products: mudmee silk, shawl and blanket, all of which were made for the samples of production according to the designed patterns and they were divided into eight models. Comparing with the designed patterns and following up the cloth products, the researcher found that producers could dye 50 % of foundation colors according to the designed patterns, 37.50% of pattern colors and only 25.00% of patterned mudmee silk remaining in shape and proportion of its patterns. From the suggestions of this research, there should be the analytical process and determination of a set of colors with long and weft lines in order to get harmoniously and smoothly inserted and connected and become shiny and glossy. On the other hand, the pattern designs with the technical limitation of mudmee based on making the patterns like the square were appropriate for an angle edged patterns and could not be easy to make the patterns look like round-bent shapes.

Keywords: design, local textile, pattern, prasat khom

1. บทนำ

จากแนวคิดในการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การส่งเสริมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยีนวัตกรรมสมัยใหม่ ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์เป็นที่ตั้งของปราสาทขอมตามเส้นทางอารยธรรมขอมที่เชื่อมโยงปราสาทขอมในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาโดยมีปราสาทขอมที่สำคัญคือ ปราสาทเขาพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ โดยปราสาทขอมทั้งสองล้วนมีลวดลายที่ประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมที่งดงาม สามารถนำมาเป็นต้นแบบสู่การสร้างลวดลายเรขาคณิต 2 มิติ ให้มีลักษณะร่วมสมัย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานผลิตภัณฑ์ชุมชน หรืองานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

สินค้าที่ระลึกที่มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ ซึ่งในปี พ.ศ.2554 ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบต้นแบบลวดลายเรขาคณิตจากส่วนประดับของปราสาทขอมจำนวน 14 ลาย และได้ทำไปเผยแพร่สู่กลุ่มผู้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านทดลองผลิตจำนวน 3 กลุ่ม ในจำนวน 2 ลาย ซึ่งหากได้มีการผลิตเพิ่มเติมและมีการวิจัยต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายเรขาคณิตจากส่วนประดับปราสาทขอมจะสามารถนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ช่วยให้เกิดการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาศิลปปะชอม ให้เพิ่มมูลค่าตามแนวทางของเศรษฐกิจสร้างสรรค์สร้างผลิตภัณฑ์สินค้าท้องถิ่นให้มีเอกลักษณ์และมีความเป็นสากลได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) ทดลองนำลวดลายต้นแบบเรขาคณิต 2 มิติ ที่ออกแบบจากลวดลายส่วนประดับของปราสาทขอมที่สำคัญในจังหวัดบุรีรัมย์ มาสู่การผลิตผ้าทอพื้นบ้าน
- 2) ติดตามผลการผลิตจากกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านในจังหวัดบุรีรัมย์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

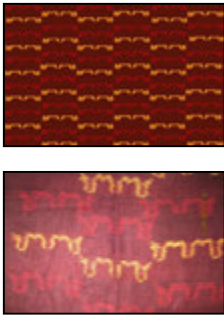
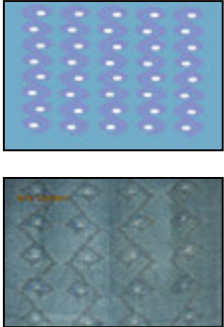
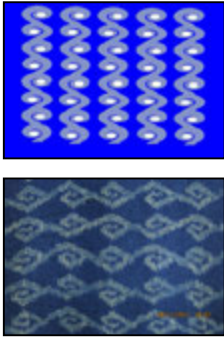
วิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงออกแบบสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้ผลงานการออกแบบที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) คัดเลือกต้นแบบลวดลายเรขาคณิต 2 มิติที่ออกแบบจากลวดลายส่วนประดับของปราสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์สู่การทำลวดลายมัดหมี่
- 2) นำผลงานเผยแพร่สู่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มสตรีทอผ้าบ้านหนองตาไก่ อำเภอนางรอง และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์เพื่อคัดเลือกลวดลายที่เหมาะสมต่อการผลิตผ้าแต่ละประเภท
- 3) ผู้ผลิตทดลองผลิตผ้าทอแต่ละประเภทตามการออกแบบ โดยทดลองการผลิตสินค้าตามลวดลายที่ออกแบบขึ้นจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าหมี่ จำนวน 8 แบบ
- 4) ติดตามผลระหว่างการผลิตขึ้นการมัดหมี่และขึ้นการทอ
- 5) สรุปผลการวิจัย

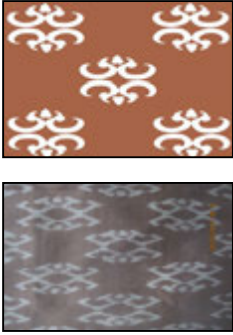
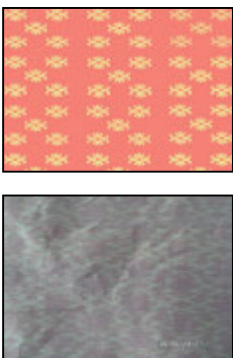
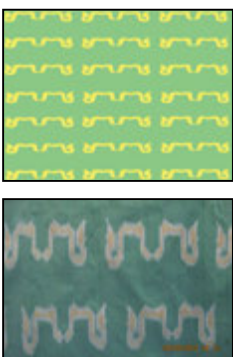

4. ผลการวิจัย

- 1) ผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ จากการวิจัยครั้งนี้ได้นำลวดลายไปเผยแพร่สู่กลุ่มผู้ผลิตผ้าทอพื้นบ้านโดยมีกลุ่มที่สนใจทดลองผลิตจำนวน 2 กลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบลายจำนวน 8 แบบเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการผลิต
- 2) ผู้วิจัยได้การติดตามผลผลิตภัณฑ์ผ้าที่ได้เมื่อเปรียบเทียบกับแบบที่ได้ออกแบบไว้ พบว่า ผู้ผลิตสามารถย้อมสีพื้นได้ตามแบบร้อยละ 50.00 ย้อมสีลายได้ตามแบบเพียงร้อยละ 37.50 และมัดหมี่ลายให้ยังคงรูปร่างและสัดส่วนของลายได้เพียงร้อยละ 25.00

ตารางที่ 1 ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่

แบบ	ผลลัพธ์
	-ผู้มัดหมี่สามารถมัดตามลายที่กำหนดโดยคงสัดส่วนของลายไว้ได้ -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีตามแบบ -การทอมีบางส่วนของผ้าที่ลายไม่ตรง
	-ลายที่ได้มีลักษณะแตกต่างจากต้นแบบเนื่องจากข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ไม่สามารถทำลายที่มีลักษณะโค้งมนได้ -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีอ่อนกว่าแบบ และมีบางจุดเกิดตำหนิเนื่องจากการแก้ไขการย้อมสีที่ไม่ตรงตามแบบ -การทอมีความสม่ำเสมอดี
	-ลายที่ได้มีลักษณะแตกต่างจากต้นแบบเนื่องจากข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ไม่สามารถทำลายที่มีลักษณะโค้งมนได้ -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีตามแบบแต่มีน้ำหนักรวมสูงกว่าแบบ ผู้มัดหมี่ย้อมจุดสีขาว -การทอมีความสม่ำเสมอดี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

แบบ	ผลลัพธ์
	<ul style="list-style-type: none"> -ลายที่ได้มีลักษณะแตกต่างจากต้นแบบเนื่องจากข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ไม่สามารถทำลายที่มีลักษณะโค้งมน หรือมีรายละเอียดขนาดเล็กได้ -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีตามแบบ -การทอมีความสม่ำเสมอดี
	<ul style="list-style-type: none"> -ผู้มัดหมี่สามารถมัดตามลายที่กำหนดโดยคงสัดส่วนของลายไว้ได้ -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีตามแบบแต่ผู้ผลิตมีการเพิ่มเส้นสีขาวล้อมลาย -การทอมีความสม่ำเสมอดี
	<ul style="list-style-type: none"> -ผู้มัดหมี่สามารถมัดตามลายที่กำหนดโดยคงสัดส่วนของลายไว้ได้มีการปรับระยะห่างของลายให้ชิดกันมากขึ้น -การย้อมสีพื้นและลายได้เฉดสีตามแบบแต่มีค่าน้ำหนักของสีอ่อนกว่าแบบ -การทอมีความสม่ำเสมอดี
	<ul style="list-style-type: none"> -ผู้มัดหมี่สามารถมัดตามลายที่กำหนดแต่สัดส่วนของลายสูงกว่าเดิม -การย้อมสีลายได้เฉดสีตามแบบแต่สีพื้นมีการเปลี่ยนจากสีครีมเป็นสีเทา -การทอมีความสม่ำเสมอดี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

แบบ	ผลลัพธ์
	<ul style="list-style-type: none"> -ผู้มัดหมี่ไม่สามารถมัดตามลายที่กำหนดเนื่องจากข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ -การย้อมสีพื้นได้เฉดสีตามแบบแต่สีลายมีค่าน้ำหนักของสีอ่อนกว่าแบบ -การทอมีความสม่ำเสมอดี

ตารางที่ 2 การติดตามผลผลิตภัณฑ์ผ้าที่ได้เมื่อเปรียบเทียบกับแบบ

แบบที่	สีพื้น		สีลาย		แบบลาย	
	ทำได้ตามแบบ	คลาดเคลื่อน	ทำได้ตามแบบ	คลาดเคลื่อน	ทำได้ตามแบบ	คลาดเคลื่อน
แบบที่ 1	✓	-	✓	-	✓	-
แบบที่ 2	-	✓	-	✓	-	✓
แบบที่ 3	-	✓	-	✓	-	✓
แบบที่ 4	✓	-	✓	-	-	✓
แบบที่ 5	✓	-	-	✓	✓	-
แบบที่ 6	-	✓	-	✓	-	✓
แบบที่ 7	-	✓	✓	-	-	✓
แบบที่ 8	✓	-	-	✓	-	✓
รวม (ชิ้น)	4	4	3	5	2	6
ร้อยละ	50.00	50.00	37.50	62.50	25.00	75.00

5. อภิปรายผล

ผลงานผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้เมื่อเปรียบเทียบกับแบบที่ได้ออกแบบไว้ พบว่า ผู้ผลิตยังไม่สามารถย้อมสีพื้น ย้อมสีลาย และมัดหมี่ลายให้ยังคงรูปร่างและสัดส่วนของลายได้โดยไม่คลาดเคลื่อนอันอาจเป็นเพราะผู้วิจัยซึ่งเป็นผู้ออกแบบไม่มีความสามารถในการทำผ้ามัดหมี่ สอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ที่กล่าวว่า ผู้ที่จะออกแบบลายผ้ามัดหมี่ควรจะต้องฝึกวิธีการทำผ้ามัดหมี่ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก่อน มิฉะนั้นลายผ้าที่คิดออกแบบไว้ ชาวบ้านผู้ผลิตจะไม่สามารถทำได้ตามแบบนั้นๆ^[1] นอกจากนี้เมื่อดำเนินการผลิตไปจนเกิดความเคยชินผู้ผลิตจะใช้เวลาและแรงงานในการผลิตลดน้อยลงกว่าลายผ้าดั้งเดิมเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม^[2]

6. ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยในฐานะผู้ออกแบบกับผู้ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งเป็นเสมือนสะพานเชื่อมระหว่างนามธรรมกับรูปธรรม ระหว่างความฝันกับความจริง ซึ่งทำให้ผู้วิจัยพบว่า การทำผ้าไหมมัดหมี่ให้ได้ทั้งแบบลวดลายและสีสันตรงตามแบบนั้นจำเป็นต้องมีขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญคือ ขั้นตอนการวิเคราะห์และกำหนดสีของเส้นยืนและเส้นพุ่งเพื่อให้เกิดการสอดประสานของสีใหม่รวมกันเป็นการผสมสีทางสายตาและทำให้เกิดความเงางามเหลือมหลายถือเป็นเสน่ห์แห่งผ้าไหม เช่น ต้องการสีพื้นเป็นสีส้ม ถ้าย้อมไหมสีส้มทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืนผลงานที่ได้จะได้สีส้มที่ไม่เกิดความเหลือมหลาย หากแต่ใช้ไหมเส้นพุ่งสีส้มอมชมพูกับเส้นยืนสีเทาอ่อนผลงานที่ได้จะได้ผ้าสีส้มที่มีการลดความสดลงและมีความเหลือมหลาย เป็นต้น ส่วนการออกแบบลวดลายนั้นข้อจำกัดของเทคนิคมัดหมี่ที่มีพื้นฐานการสร้างลวดลายจากการประสานของเส้นพุ่งและเส้นยืนเสมือนดาวเรียงจึงเหมาะกับลวดลายที่เป็นเหลี่ยมมุม ไม่สามารถทำลวดลายที่มีความโค้งมนได้ง่ายนัก หากจะเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยครั้งต่อไป อาจเสนอให้ดำเนินการวิจัยต่อไปนี้

- 1) ทดลองผลิตผ้าไหมมัดหมี่โดยเพิ่มขั้นตอนการวิเคราะห์และกำหนดสีของเส้นยืนและเส้นพุ่ง เพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ตรงตามแบบ
- 2) พัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูป หรือเคหะสิ่งทอจากผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายเรขาคณิตจากส่วนประดับปราสาทขอม
- 3) ออกแบบผลิตภัณฑ์เชิงอุตสาหกรรมโดยใช้ลวดลายเรขาคณิตจากส่วนประดับปราสาทขอมด้วยเทคนิคการพิมพ์ซึ่งจะไม่พบอุปสรรคด้านเทคนิคจะทำให้ได้ลวดลายตามแบบ

7. กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับงบประมาณจากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ สามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.โกวิท เชื้อมกลาง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ อ.พิสมัย ประชานันท์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา ผศ.จักรกฤษณ์ รักพาณิชย์ คณบดีคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่อำนวยความสะดวกและสนับสนุนทุนวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2555 ขอขอบคุณในการให้ความอนุเคราะห์ของประธานกลุ่มศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านอำเภอ นาโพธิ์ อำเภอ นาโพธิ์ และสมาชิกกลุ่มทุกท่าน รวมถึงเจ้าหน้าที่สำนักงานพาณิชย์จังหวัดบุรีรัมย์ที่อำนวยความสะดวกในการยื่นจดลิขสิทธิ์ต้นแบบลวดลาย

8. การอ้างอิง

- [1] สรัญญา ภักดีสุวรรณ. (2552). การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดมหาสารคามในบริบทวัฒนธรรมร่วมสมัย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ) เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- [2] กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมรายสาขา, ส่วนอุตสาหกรรมสิ่งทอ. (2546). มัดหมี่ในมุมมองใหม่. กรุงเทพฯ : โพรเซสคัลเลอร์ ดีไซน์ แอนด์ พรินต์.